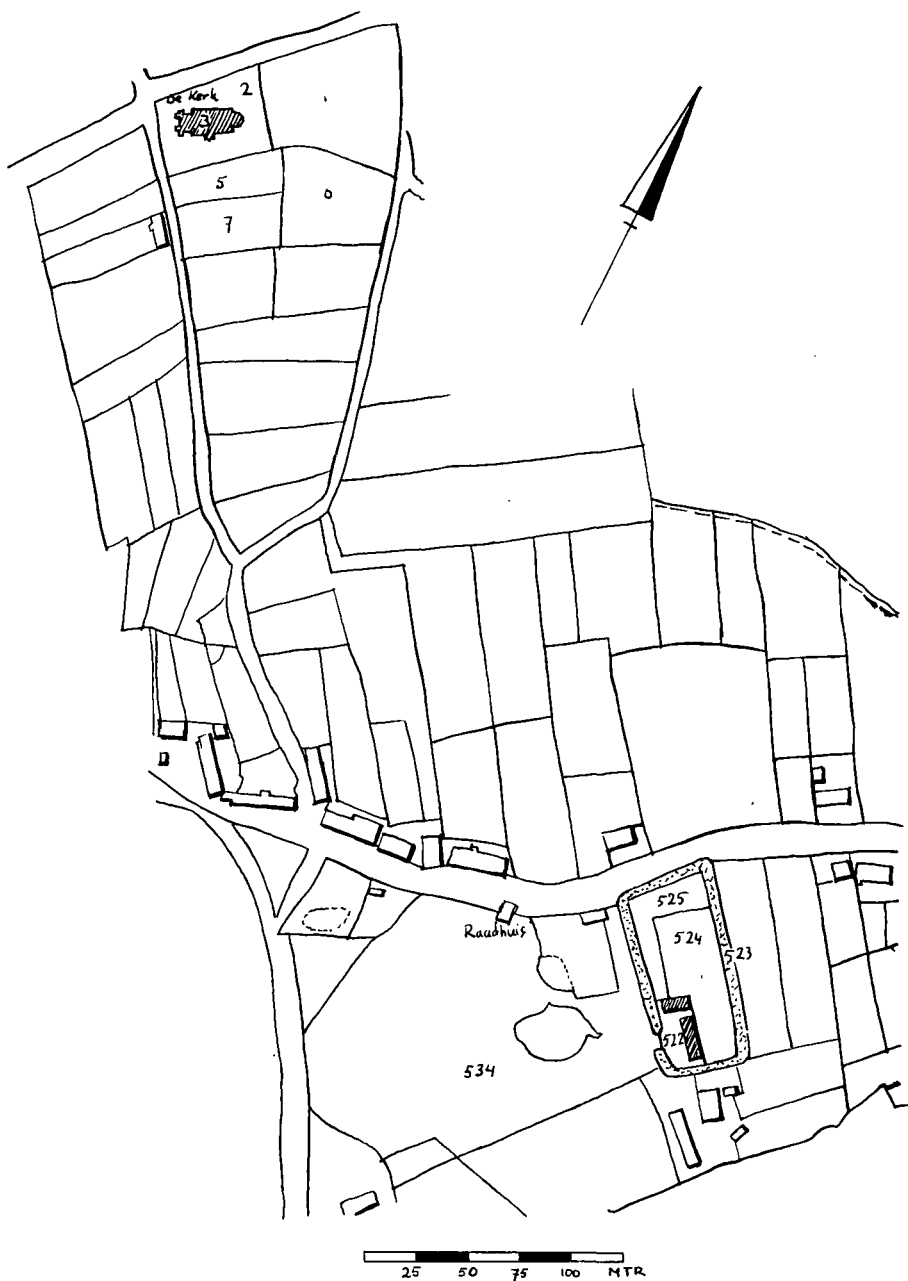

HET HUIS „RAVESCHOT” TE LUYKSGESTEL

Op 9 september 1969 werd het, nu enigszins afzijdig achter de bebouwing van de Dorpsstraat gelegen, huis „Raveschot” door brand ernstig beschadigd. In de daaropvolgende jaren werd het huis geheel hersteld. Tijdens de werkzaamheden was ik in de gelegenheid de vele veranderingen die dit op de monumentenlijst voorkomende pand in de loop der jaren had ondergaan te onderzoeken.

Volgens P.N. Panken in zijn niet al te betrouwbare werk over de geschiedenis van Luyksgestel werd het huis in 1716-1717 gebouwd als pastorie van de Martinuskerk waarvan het begevingrecht tot 1686 bij de Bergeijkse kerk berustte. In datzelfde jaar werd dit recht door de Staten-Generaal aan de Abdij van Postel overgedragen wat een jarenlange strijd tot gevolg had. In 1697 stond de bisschop van Luik de inlijving bij de Abdij toe, maar pas in 1721-1722 werd dit besluit door Innocentius VII bevestigd. De Witheer Goddefridus Aerts uit Arendonk, pastoor tussen 1704 en 1720 had intussen in 1716-1717 de pastorie laten bouwen ¹⁾.

Deze was ver van de kerk gelegen, een situatie die we in veel Kempische dorpen aantreffen. De kerken waren als centrale kerk voor een aantal buurtschappen op een punt tussen deze gehuchten ergens in de akkers gebouwd (bijvoorbeeld Eersel, Oostelbeers en Bladel). De pastorie lag dan wel in een der gehuchten. De kadastrale kaart van plm. 1830 (afb. 1) geeft de situatie van kerk en pastorie weer. De pastorie was, met een bijgebouw dat haaks erop gericht was, binnen grachten gelegen. Deze grachten benadrukken de waardigheid van het volgens Welvaarts als refugiehuis voor de abdij gebouwde huis ²⁾, en scheppen een afstand ten opzichte van de overige gebouwen in de Dorpsstraat. Ze werden tussen 1936 en 1940 gedempt ³⁾. De vroegere dakbedekking van leien, de aanwezigheid van een dakruiter, de lange ramenreeks en de wapenstein boven de hoofdingang hebben in het verleden deze afstand nog geaccentueerd. De wapenstein vertoont het wapen van

1. Kadastrale situatie van kerk en pastorie (beide gearceerd) te Luyksgestel rond 1830; sectie C, 3, 2, 5, 7; sectie B, 522 t/m 525.

Hieronymus Raveschoot van Capelle, geboortig uit Vierlingsbeek, die tussen 1687 en 1704 pastoor van Luyksgestel was en overste van Postels abdij van 1704 tot 1726, ernaast het wapen van de Abdij. Het eerste vertoont drie raven met de spreuk „Incertus Cano Cras” (Onzeker is mij de dag van morgen), het tweede heeft drie molenijzers en de spreuk „Cruce vincit veritas” (Door het kruis zegeviert de waarheid).

In 1859 bouwde pastoor Gerardus Gantevoort een nieuwe pastorie op het perceel sectie C no. 7 (afb. 1) naast de kerk, omdat de loopafstand voor hem bezwaarlijk was ⁴⁾. Daarnaast moet de teutenfamilie Rombauts de voormalige pastorie nog bewoond hebben.

Beschrijving van het huis

Het huis bestaat in zijn huidige staat (afb. 2) uit een langgerekt woongedeelte opgetrokken uit baksteen in kruisverband en gedekt met een zadeldak met oudhollandse pannen. Aangebouwd is een lagere schuur, eveneens onder zadeldak. Het woonhuis telt acht traveeën en heeft zesruits schuiframen met luiken. De hoeken van dit gedeelte hebben klezorenverband wat kan duiden op een hoge ouderdom. In de voorgevel zijn de sporen van meerdere verbouwingen nog te vinden. De muurankers vertonen een 7, een 6 en een 1. De zijgevels hebben topgevels met vlechtingen en nieuw aangebrachte rollagen (deze zullen oorspronkelijk niet aanwezig zijn geweest) die aanzetten op oorspronkelijke natuurstenen lijsten ⁵⁾. In de topgevels ronde openingen. Ook de achtergevel heeft zesruits schuiframen en een aanbouw uit 1936 onder lessenaardak. Onder de dakrand bevindt zich een houten sierlijst op voluutvormige eiken klossen. De linkerzijgevel, nu door de aangebouwde schuur aan het oog onttrokken, vertoont de sporen van een raamopening gedekt met een segmentboog en een korfbogig afgesloten ingang, beide later gedicht (afb. 3). Ook de rechterzijgevel vertoont sporen van gedichte ramen met een segmentboog overtoogd. De indeling van het huis is bij de restauratie zeer gewijzigd. De eiken moerbalken en kinderbinten van de plafonds zijn in het zicht gebracht, terwijl ze vroeger bepleisterd waren, en de grotendeels verbrande kap is geheel in moderne materialen vernieuwd.

Door zijn waardige uiterlijk moet de pastorie zich duidelijk onderscheiden hebben van de overige dorpshuizen en boerderijen. De bouwtrant is die van de teutenhuizen die in de achttiende eeuw in „de Straat” gebouwd werden. In tegenstelling tot de twee- en driebeukige boerderijen met hun lage gevels zijn deze huizen meestal eenbeukig, ze hebben balkdragende zijmuren en gebintstijlen ontbreken ⁶⁾. De hoge kapruimtes hebben gecompliceerde constructies en boden veel opslagruimte. Deze schaalverschillen zijn nu door de schaalvergroting en de vervanging van veel boerderijen geheel verloren gegaan.

Reconstructie van de bouwfasen

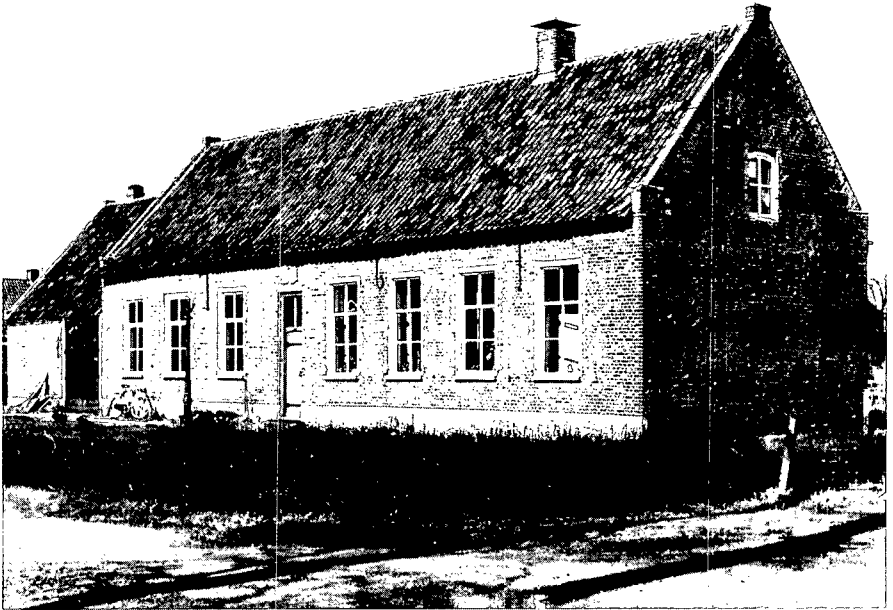
Bij het herstel werden veel sporen aangetroffen die het mogelijk maken een gedeeltelijke reconstructie van de veranderingen die het gebouw in de meer dan twee en een halve eeuw van zijn bestaan heeft ondergaan te geven.

2. Het huis „Raveschoi” na het herstel, nog zonder de luiken en de ankers in de topgevel.

Toen het hoofdgebouw werd gebouwd moet het in de voor- en zijgevels met een segmentboog afgedekte raamopeningen gehad hebben. Hoe de ruitverdeling was is niet meer na te gaan, hoewel het feit dat de ramen in de rechter zijgevel in twee fasen zijn gedicht kan duiden op kozijnen met een vast kalf te halver hoogte. In de linker zijgevel was een ingang met korfboog en de hoofdingang kan ook een dergelijke deuropening gehad hebben: sporen wijzen op latere veranderingen waarbij de gevelsteen hoger is geplaatst. De kap bestond uit vijf dekbalkjukken met krommers, waarop een geschoorde nokstijl, het beschoot was horizontaal en bedoeld voor leibedekking. In de grond werden nog enkele leien gevonden. Het dak werd bekroond door een dakruiter.

Inwendig werd het huis door een gang in twee ongelijke helften verdeeld. (afb. 4). Rechts bevonden zich twee grote, vierkante kamers van elk twee traveeën, in de scheidingsmuur bevond zich een dubbele wandhaard met pyramidaal schoorsteenkanaal. Sporen van deze haarden zijn in de ravelingen van de plafonds nog te onderkennen. De indeling van het linkergedeelte van drie traveeën is minder gemakkelijk te reconstrueren: het is later zeer gewijzigd, de oude balklaag was slechts over een travee bewaard gebleven, en de kap was bij de brand onherkenbaar beschadigd. De zij-ingang en de sporen van een oud gedicht kelderraam wijzen er op dat dit gedeelte een huishoudelijke functie had: de sporen van een kelderbalklaag waren bij A (afb. 4) nog aanwijsbaar. Misschien heeft de scheidingsmuur B over drie traveeën doorgelopen en een eventuele keukenschoorsteen zou bij C gezeten kunnen hebben,

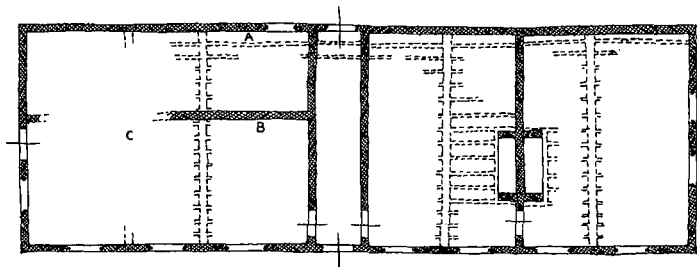

3. De linker zijgevel, schuilgaand onder de latere schuur met de sporen van raam en deur.

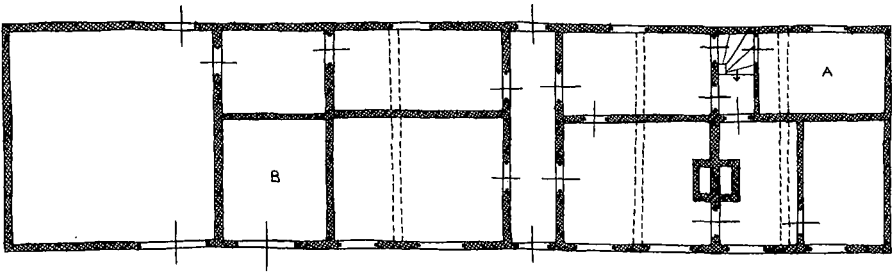
hoewel er geen enkel spoor van is gevonden. De plafonds moeten toen al gestut zijn geweest. De ruimten waren toegankelijk door korbogig afgesloten deuropeningen.

Als we aannemen dat de muurankers oorspronkelijk het jaartal 1761 gevormd hebben kan dit duiden op ingrijpende veranderingen in dat jaar: de ankers zijn toen op onbeholpen wijze in jaarankers omgesmeed. De ramen in de zijgevels moeten toen gedicht zijn. In de voorgevel en de tot dan toe vrijwel blinde achtergevel zijn toen bredere en hogere kozijnen voor schuiframen, vermoedelijk met kleine roedeverdeling, geplaatst. Deze zijn nu nog aanwezig en het metselwerk eromheen vertoont sporen die erop wijzen dat de segmentbogen verdwenen zijn, en de oude raamopeningen op vrij ruwe wijze werden vergroot. Waarschijnlijk is toen ook de hoofdingang vergroot waarbij de wapenstein zijn huidige plaats kreeg. Inwendig zijn de kamers rechts van de gang aangepast aan de nieuwe smaak: ze werden door tussenmuren verkleind en de grote haarden maakten plaats voor smallere schoorsteenmantels met stucversiering. Ook de korbogdeuren verdwenen.

De toen ontstane indeling werd in 1859 (zie afb. 5) in geringe mate gewijzigd. Het huis kreeg toen een agrarische bestemming: de schuur links werd aangebouwd, de kelder in het linkergedeelte werd verplaatst naar rechts achter (afb. 5, zie A), de kleine ruiten maakten plaats voor zesruits ramen en de ruimte B werd stal waarvoor een dubbele deur in de gevel werd ingebroken (C). Het plafond werd daar vervangen door een lager gelegen slietenzolder die als hooiberging kon dienen. In de topgevel links werd een – nu weer gedichte – laadopening ingebroken (afb. 3).

4. Reconstructie van de toestand van het huis in 1716-17. Bij A. kelderraam en sporen van de balklaag, bij B. de dwarsmuur, bij C. de plaats van een eventuele schouw (schetsmatig).

5. De indeling van het huis voor de verbouwing naar een tekening van M. Groenen uit 1936. De gegeven indeling is in hoofdlijnen die van 1761, met uitzondering van de grote schuur, de kelder A, de stal B en de dubbele staldeur C (Schetsmatig).

Een dergelijke omvorming van een burgerwoning voor een agrarische bestemming kwam in Luyksgestel meer voor: het gesloopte pand Dorpsstraat 82 uit 1737, ook in het bezit van de teutenfamilie Rombauts, werd zo verbouwd.

In 1936 werd „Raveschot” naar ontwerp van de Luyksgestelse aannemer M. Groenen in opdracht van M. Dekkers nogmaals verbouwd. De potstal verdween weer en het geheel werd gesplitst in twee woningen: de linker drie traveeën met schuur kregen een nieuwe hoofdingang, waarbij het jaaranker I verdwenen kan zijn. De oude voordeur bleef ingang van het rechter woonhuis, maar werd wel vernieuwd, waarbij een geometrisch bovenlicht verdween. De middengang werd door een muur onderbroken, en het achtergedeelte werd kelder voor het linker huis.

Al vòòr de brand was het huis weer één geheel geworden. Na 1969 werd de linker voordeur vervangen door een nieuw schuifraam en enkele kamers werden anders ingedeeld, waarbij geen herstel van de oorspronkelijke toestand werd nagestreefd. De zolderverdieping, waarvan nog wel eens verteld wordt dat er een schuilkerkje zou zijn geweest, is bewoonbaar gemaakt. De klossenlijst aan de achterzijde is niet hersteld, wel zijn de luiken weer aangebracht.

Door zijn degelijke bouwtrant is dit huis gelukkig bewaard gebleven. Na de verdwijning van veel van de oude teutenhuizen is het een der weinige herinneringen aan het verleden van Luyksgestel. Het is bovendien een goed voor-

beeld van een door de Abdij Postel gebouwde „pastorele woning”. Er is een opvallende typologische overeenkomst met de voormalige pastorieën van Reusel en Veldhoven. De laatste is in 1778 gebouwd en heeft maar liefst 9 traveeën, de eerste, gelegen aan de Lensheuvel, is eveneens langgerekt en werd in 1766 door Josephus van Geldrop, kanunnik van Postel en pastoor van Reusel aangekocht ⁷⁾. Ook de pastorie van Oostelbeers is van dit type. Een nader onderzoek van de inwendige indeling van deze gebouwen kan misschien nog nieuwe gegevens opleveren. De pastorie van Duizel, uit 1754, in 1871 gewijzigd, en die van Netersel uit 1821, zijn echter van een ander type: de plattegrondvorm is een rechthoek, en ze hebben slechts vijf traveeën. Ondanks deze grote overeenkomsten tussen de door Postel gebouwde pastorieën lijkt het toch niet erg waarschijnlijk dat er een bepaald uniform modelontwerp aan ten grondslag ligt. Gezien de overeenstemming met het rijkere Kempische dorps huis zou het kunnen gaan om een variant van dit huistype, dat dan aangepast werd aan de praktische en ideologische eisen die de opdrachtgever aan een pastorie stelde.

Nijmegen, 28 februari 1980

WIES VAN LEEUWEN

Noten

- 1) P.N. Panken, *Geschiedenis van Luiksgestel*. Roermond 1902, p. 34 noemt 1797 als bouwdatum, en op p. 35 1716-17. Het eerste jaartal is niet alleen een zetfout, maar zelfs als 1697 zou zijn bedoeld, is dit nog in tegenspraak met de stellige bewering van de auteur op de volgende pagina.
- 2) Th. Ign. Welvaarts, *Geschiedenis der Abdij van Postel naar hare eigene archieven*. Turnhout, 's-Hertogenbosch, 1878 noemt op p. 151 nog refugiehuizen te Bree, Diest, 's-Hertogenbosch, Leuven en Lier.
- 3) De pastorieën van Duizel en Oostelbeers zijn nog grotendeels omgracht.
- 4) Panken, o.c., p. 36.
- 5) De muurankers in de topgevels zijn na de restauratie (nog) niet herplaatst.
- 6) De boerderij Termeijdensteeg 2 te Oirschot vertoont een interessante tussenvorm. Het woon- en stalgedeelte zijn eenbeukig met balkdragende muren, het schuurgedeelte is driebeukig met ankerbalkgebinten. Deze boerderij kan 17e eeuws zijn.
- 7) Th. Ign. Welvaarts, *Reusel naar de archieven van Postel's Abdij*. Turnhout 1877, p. 90.